

ISSN № 2312-0665

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Збірник наукових праць
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди**

Випуск 56

Харків
ХНПУ імені Г. С. Сковороди
2022

Редакційна колегія: **Халіман О. В.** – гол. ред., д.ф.н., доц., доц. каф. укр. мови ХНПУ імені Г. С. Сковороди; **Голобородько К. Ю.** – д.ф.н., проф., декан укр. мовно-літ. фак-ту імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка ХНПУ імені Г. С. Сковороди; **Даниленко А. І.** – повний проф. каф. сучасних мов і культур Пейсівського ун-ту (м. Нью-Йорк, США); **Ковтун О. В.** – к.ф.н., доц., доц. каф. теорії і практики перекладу факультету іноземних мов Донец. нац. ун-ту імені Василя Стуса; **Костікова І. І.** – д.п.н., проф., зав. каф. теорії і практики англійської мови ХНПУ імені Г. С. Сковороди; **Краснобаєва-Чорна Ж. В.** – д.ф.н., проф., проф. каф. загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донец. нац. ун-ту імені Василя Стуса; **Маленко О. О.** – д.ф.н., проф., зав. каф. українознавства та лінгводидактики ХНПУ імені Г. С. Сковороди; **Ніка О. І.** – д.ф.н., проф., проф. каф. укр. мови та прикладної лінгвістики Ін-ту філології Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка; **Олексенко О. А.** – к.ф.н., проф., проф. каф. укр. мови ХНПУ імені Г. С. Сковороди; **Петрова Т. О.** – к.ф.н., доц., доц. каф. мовної підготовки Держ. біотехнолог. ун-ту; **Піддубна Н. В.** – д.ф.н., доц., проф. каф. укр. мови ХНПУ імені Г. С. Сковороди; **Попов С. Л.** – д.ф.н., проф., проф. каф. рос. мови ХНУ ім. В. Н. Каразіна; **Сазонова Я. Ю.** – д.ф.н., доц., зав. каф. фонетики і граматики англ. мови ХНПУ імені Г. С. Сковороди; **Щербакова Н. В.** – к.ф.н., доц., зав. каф. укр. мови ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Рецензенти: **Кочан Ірина Миколаївна** – доктор філол. наук, професор, завідувач кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка;

Шкіцька Ірина Юрївна – доктор філол. наук, професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету

Затверджено вченою радою

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

(пр. № 5 від 24.06.2022 р.)

Постановою Президії ДАК України № 1-05/1 від 10.02.2010 р. (перереєстрація — наказ МОН України № 886 від 02.07.2020 р.) збірник унесено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати наукових досліджень на здобуття наукових ступенів доктора й кандидата наук.

Спеціальність ДАК: *філологічні науки (мовознавство, українська мова).*

Електронну версію журналу включено до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Збірник зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та базах даних: Ulrichsweb Global Serials Directory, OCLC WorldCat, Index Copernicus, Open Academic Journals Index (OAJI), Research Bible, BASE (Bielefeld Academic search Engine), Google Scholar (Гугл Академія), Polska Bibliografia Naukowa, ERIH PLUS.

ISSN 2312-0665 (Print), ISSN 2312-7546 (Online)

Свідцтво про державну реєстрацію: КВ № 15671-4143 ПР від 21.09.2009 року.

Адреса редакції: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2.

Телефон: (0572) 68-02-36

Електронну версію збірника розміщено на сайті:

<http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics>

E-mail: lingvos@meta.ua

Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. Вип. 56. 422 с.

У збірнику вміщено статті, що репрезентують широкий спектр актуальних лінгвістичних проблем (питання лексикології, граматики, текстознавства, дискурсології, лінгвопоетики, лінгвоконцептології, лінгводидактики), огляди, рецензії.

Відповідальний за випуск: д.ф.н., доц. О. В. Халіман

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ХУДОЖНЯ ФУНКЦІЯ НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

У статті розглянуто актуальну для поетичного синтаксису тему, розкриття якої спрямоване на встановлення художньої енергетики номінативних речень у поетичному мовленні як сконцентрованого вияву предикації, пов'язаного з внутрішнім мовленням ліричного героя. Проаналізовано їхні змістові функції: інформативна, хронотопічна, дійктивна, характеризувальна, оцінна, образоутворювальна, асоціативна, емпатійна. Визначено місце номінативних речень у структурі твору та їхню роль у творенні стилістичних фігур – композиційного кільця (рондо), гендіадису, анафоричного потвору, антитези тощо.

Ключові слова: номінативне речення, поетичний синтаксис, предикація, художня функція, стилістичні фігури.

Oleksenko O. Artistic Function of Nominative Sentences in Ukrainian Poetic Speech. *The article focuses on the topical in the poetic syntax issue that has been casually analyzed in the general paradigm of studying poetic grammar. The aim of the research is to identify the artistic energy of nominative sentences in the poetic speech as a concentrated expression of predication connected to the lyric hero's inner speech. Nominative sentences in the poetic speech perform various artistic functions because their non-structured predicative meaning differs from other sentence patterns as the one having a condensed content and rich semantics. These sentences are specific in the poetic syntax as they serve the integral expression of a work form and content presenting the life images figuratively.*

Sentences of this pattern not only inform by means of nominative signs about the reality or the hero's inner world and identify the plot's dimensions "here and now" but also cause a rich spectrum of associations and acquire characterizing and evaluative functions and conduce to the reader's empathy.

Particular attention is paid to the lexical means used in these syntactic units and to the interrelation of the words semantics and the nature of the nominative sentences functions.

As a structural element of a text, nominative sentences take part in building its composition; they often take the strong position at the beginning of the text and, consequentially, determine the chronotope of the poem, or serve the frame; they can be explicated as the elements of the «chain» of events and facts that develop dynamically or, visa versa, slow down, which means that nominative sentences can create cinematic features of the text.

A nominative sentence is an active cause of creating stylistic figures, in particular, compositional ring (rondo), hendiadys, polysyndeton, anaphoric repetition, antithesis, etc.

Key words: *nominative sentence, poetic syntax, predication, artistic function, stylistic figures and means.*

Вступ

Синтаксична організація поетичного тексту в останні десятиліття стала предметом пильної уваги лінгвістів (роботи М. Л. Гаспарова, О. М. Голикової, С. Я. Єрмоленко, В. В. Іванова, Ю. І. Калашник, І. І. Ковтунової, Н. А. Ніколіної, О. М. Панченка, І. І. Сметани та ін.). Мовознавці підкреслюють роль одиниць синтаксичного рівня мови в їхній здатності виконувати естетичну функцію та виступати матеріалом для стилістичних фігур. Зокрема, у полі зору науковців перебувають односкладні речення як утворення, що здатні нести в поетичному тексті значний заряд емотивності й експресії, виконувати функцію організації всієї композиції твору, бути виразником і творцем певного поетичного образу. Окрему увагу привертають номінативні й інфінітивні речення, що їх розглядають як елементи номінативних та інфінітивних рядів. Особливо докладно їхню специфіку й функції досліджували на матеріалі українського художнього мовлення З. З. Коржак (2007), російського – О. М. Панченко (1993), О. М. Голікова (2011) та ін. Однак далеко не всі параметри художнього потенціалу номінативних речень висвітлені, зазвичай їхнє функціонування було проаналізовано лише побіжно в загальній парадигмі дослідження поетичного синтаксису. Виразність їхньої композиційно й образотворювальної функції вимагає глибокого лінгвістичного коментування, що й зумовлює актуальність порушеної теми.

Мета статті – з'ясувати художню функцію номінативних речень у поетичному мовленні українських письменників ХХ – ХХІ століть, її завдання: 1) висвітлити роль номінативних речень у поетичному синтаксисі; 2) виявити й описати функції досліджуваних одиниць у поетичному мовленні українських письменників ХХ – ХХІ століть; 3) схарактеризувати стилістичні фігури за участю номінативних речень в українській поезії.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети в роботі застосовано такі методи: науково-пошуковий для узагальнення теоретичних поглядів на проблеми поетичного синтаксису й ролі в ньому номінативних речень; метод інтерпретаційно-текстового аналізу для виявлення змістової характеристики аналізованих конструкцій; описовий метод для виявлення їхнього структурного наповнення; метод

семантико-стилістичного аналізу для визначення стилістичних функцій номінативних речень у поетичному мовленні.

Виклад основного матеріалу

Аналізуючи генезу номінативних речень як елементів поетичного тексту, М. Л. Гаспаров, В. В. Іванов, І. І. Ковтунова відзначають той факт, що вони з'явилися в художній мові в першій половині XIX ст., і пов'язують це з розвитком у мові поезії особливого "іменного стилю" та послабленням дієслівності (Іванов, 1979; Гаспаров, 1979, Ковтунова, 1986), що відображає мовні тенденції, помічені ще О. О. Потебнею, який відзначав, що номінативні конструкції з'являються лише на пізньому етапі розвитку синтаксичної будови мови і є наслідком пропуску дієслівної зв'язки (Потебня, 1976). М. А. Москаленко вважає, що в українській мові вони поширилися з останньої чверті XIX століття.

Як відомо, існує кілька підходів до класифікації номінативних речень (О. М. Пешковський, Ю. В. Шевельов, Н. А. Москаленко, С. О. Караман, М. У. Каранська, А. П. Загнітко, І. М. Сушинська та ін.). Дехто (Шевельов, 1947: 16) визнає тільки екзистенційний тип як такий, що найбільш точно передає специфіку цієї синтаксичної конструкції, інші, розглядаючи номінативні речення під різними кутами зору, виокремлюють ще вказівні, тематичні, власне називні, оклично-називні, номінативні речення уявлення, емоційні, оцінні, спонукально-побажальні тощо. Не заглиблюючись у проблеми класифікації, оскільки це не входить до завдань нашої роботи, зауважимо лише, що художні функції текстотворення, притаманні номінативним реченням, власне, відображають усю їхню різноманітну семантичну сутність.

Лінгвісти звертають увагу на те, що на той час частотним був їх ужиток у сильній позиції (на початку тексту), а лексичне наповнення було суворо визначеним – це лексика з темпоральною чи просторовою семантикою, тобто в них містилася вказівка на місце й інколи час дії, окреслювалися хронотопні ознаки далі викладеного. Ця традиція стала загальноприйнятною, нею користується і сучасна українська поезія: *Тагіл. Зима. Шістдесят перший рік* (В. Стус); *Чорнобиль. Зона. Двадцять перший вік* (Л. Костенко); *Перші дні листопада* й далі *Третя по обіді. Суха осінь* (С. Жадан). Науковці звернули увагу на здатність номінативних речень виконувати в поетичних текстах

рамкову функцію (Ніколіна, 2013: 39): *Сад і тіні, / тишина. / Очі сині край вікна. / Повні муки / ждуть давно. / Вітер стука / у вікно. / Сад і тіні, / тишина. / Очі сині / край вікна* (В. Сосюра). Останнє речення формально є неповним двоскладним, але лінгвісти відзначають, що такі бездієслівні неповні речення або навіть ряди однорідних членів-субстантивів, що займають різні синтаксичні позиції, слід розглядати в одному семантичному ключі, оскільки «вони відображають особливості сприйняття ліричного героя чи персонажа» (Ніколіна, 2013: 40). Таке саме обрамлення за участі номінативних речень фіксуємо на початку поезії М. Вінграновського «Щуче»: *Озер осінніх сонні небеса, / І щучі дні, наструнені на спінінг, / І помідорів на зорі наспілих / Краса притомлена, примружена краса* і в кінці: *Озер осінніх сонні небеса, / І щучі дні, і срібне око шини, / Казан чубатий, хліб і ковбаса / І... Антонініні примружені жоржини* (М. Вінграновський). Така композиція вірша несе в собі не тільки інформацію про місце й час подій, описаних у творі, а й передає глибину відчуттів ліричного героя в сприйнятті довкілля, створюючи образ української природи й людини як її часточки. Цьому сприяють поширювачі номінативів – прикметники й дієприкметники, ужиті в переносному значенні, які породжують художню метафору. Ця поезія демонструє й іншу функцію номінативних речень – участь у творенні стилістичної фігури: нанизування їх у середині твору, поєднання повторюваним сполучником *І*, що утворює полісиндетон, передає динаміку подій, викликану міцним ударом спійманої щуки, швидку зміну картинок: *І «Волга», й небо, й луки із людьми, / І цибулина церкви, і тополі, / І сизі села димарями вниз! / І доля наша...*

Дослідники відзначають, що поява в поетичному мовленні номінативних речень історично збіглася з розвитком поетичного дейксису (Ковтунова, 1986). Такі синтаксичні одиниці відтворюють сприйняття ліричним героєм того чи того явища або стану тут і зараз. Дослідник “іменного стилю” в ліричній поезії В. В. Іванов підкреслює, що номінативні речення сприймаються завжди в площині теперішнього граматичного часу (Іванов, 1979), хоча й не мають відповідних формальних показників, що, власне, відзначав ще О. О. Потебня (Потебня, 1968). Їхня дійктична функція полягає передусім у вказівці на реальність світу, що оточує ліричного героя, реальність хронотопних характеристик і на реальність їх сприйняття: *Ранок, /*

шоколад, / тютюн гіркавий. / Та, щоправда, можна не пити / в alta mater (І. Бондар-Терещенко); *Дніпро, і Лавра, і мости, / веселий го-мін, дзвін трамвая...* (В. Сосюра). Як бачимо, лексика таких речень складається з іменників конкретної семантики, ужитих у прямому значенні. Особливо виразно дейксис локативу виявляється в історичному романі у віршах «Берестечко» Л. Костенко. На 60 рядків уривку тексту припадає 7 дієслів і лише 5 неномінативних речень. Цей уривок є, власне, переліком топонімів України часів гетьманства Богдана Хмельницького. Однак сприймати це як просту вказівку на локус, де розгортається історія України, не можна, оскільки поетеса групує назви населених пунктів за семантикою внутрішньої форми й наділяє їх особливою конотацією, що асоціюється зі сприйняттям України через топоніми, етимологічно пов'язані з її природою, іменами осіб, які заклали населені пункти, з назвами загарбників наших земель, з фізичними й психологічними характеристиками тощо, тобто за допомогою етимологічної основи топонімів, їхнього семантичного групування і переліку Л. Костенко окреслює риси й віхи історії України¹. Перелік топонімів тільки зрідка переривається якимось коротким авторським коментарем, загалом це потік не поширених атрибутивною лексикою номінативів, кожен із яких чи цілі групи викликають певні асоціації. Справедливим у цьому аспекті вважаємо твердження Л. Ю. Максимова про те, що послаблення в слова конструктивних зв'язків пробуджує й посилює в ньому асоціативні зв'язки, коло яких надзвичайно широке (Максимов, 1966).

Дейктичність номінативних речень посилюється вживанням вказівних займенників *цей, той, такий*, що набувають у цьому разі ознак партикулятивності, та вказівної частки *ось*: *А через півжиття, коли ти вже здорожений, / ця нереальна мить – як сон серед садів! / Ця тиша, це вікно, цей погляд заворожений, / і навіть той їжак, що в листі шарудів* (Л. Костенко); *І цілий світ, і ось така дрібничка – / димок туману в пригорщах долин, / і кухлик той, і та в яру криничка, / і обважнілі грона горобин...* (Л. Костенко); *О ніч німа, пустельна і совина! / Цей холод, ця тілесна печія...* (Ю. Андрухович). У подібних випадках спостерігаємо виникнення генедіадису – фігури тотожності, що вияскравлюється вживанням у низці прикладів метафоризованих іменників.

¹ Дозволимо собі не наводити весь уривок (Костенко, 2012: 266–268).

Крім дейктичної функції вказівки на місце й час, номінативні речення часто позначають абстрактні поняття, передаючи дії, або виконують характеризувальну функцію: *Ластівки тікають із Європи. / Що поробиши? Скрегіт, регіт, рев. / Чай, бензин, вібрації, галопи, – / птиці мертві падають з дерев* (Л. Костенко); *І сонце, і гудки, і запахи ялини, / і шелести беріз, і птичі голоси, / і паротягу крик, що у простори лине, і неба синій зір у сяєві краси* (В. Сосюра). У таких реченнях активно функціують віддієслівні іменники як абстрактної, так і конкретної семантики, що утворюють цілі ланцюжки назв дій і назв предметів за виконуваною дією, у такий спосіб передаючи рух життя, його динаміку. Динамічно виразними є картини буття, коли номінативні речення репрезентовані іменниками різної семантики – не тільки процесуальної, а й предметної, якісної, назвами осіб. Н. А. Ніколіна висловлює слушну думку, що номінативи з процесуальною семантикою виконують функцію монтажу динамічних сцен (Ніколіна, 2013). Однак слід зауважити, що цю функцію можуть брати на себе й номінативні речення, до складу яких входять іменники з непроцесуальною семантикою, але значення яких містять сему, пов'язану з пересуванням, з рухом, особливо в тому разі, коли їхнім нанизуванням починаються кілька строф у тексті, тобто образ руху – наскрізний у поезії, наприклад: *Машини, шини, стрес, експрес, / кермо, гальмо, впритул, з-за рогу!* І наступна строфа: *Таксі, автобуси, авто, / і мотоцикли, і кибитки*. І далі: *Маршрути горя і безчесть* (Л. Костенко).

Окремо слід зупинитися на номінативних реченнях, головний член яких семантично пов'язаний з називанням відрізків часу. Їх повтор у сполученні з підсилювальними фразовими частками *ще й вже*, антонімічними за своїм граматичним значенням і вжитими з іменниками-антонімами, дає ефект швидкого перебігу подій і такого самого швидкого їхнього завершення, тобто сприяє наростанню стилістичної напруженості: *Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить. / Бляшаний звук води, веселих крапель кроки. / Ще мить, ще мить, ще тільки мить і мить, / і раптом озирнусь, а це вже роки й роки! / А це уже віки!* (Л. Костенко). Такі номінативні речення передають рух вражень, думок, що прискорено з'являються і прискорено зникають, як і реалії з поля зору мовця (Бистрова, 2004). Семантику динаміки забезпечує в цьому разі й тло перших двох номінативних речень, розлогих у змалюванні природи завдяки другорядним членам речення.

Треба зазначити, що фразові частки в номінативних реченнях перебирають на себе семантично ключові функції, слугують своєрідними модальними маркерами. Коли ж вони виконують художню функцію анафоричного повтору, це посилює виражальні можливості номінативних речень: *Тільки синь, тільки глиб, тільки спокій... Ясна / Тільки вічність. – Навіщо ж слова?* (Є. Маланюк).

Характеризувальну функцію посилює семантика вжитих означень, особливо яскравих тоді, коли атрибутиви мають переносне значення й утворюють художню метафору, вибудовуючи образ сприйняття: *Димів долинних вечорове стлище, / Крила низького повечірній плин* (М. Вінграновський); *І дощ, і сніг, і віхола, і вітер. / Високівольтна лінія Голгоф. / На біле поле гайвороння літер / впаде як хмари, цілі хмари строф* (Л. Костенко); *Сині трави. Даль кармінна. / Ріки в тумані. / В сяйві мрійному долини, / і огні, огні* (В. Сосюра). Часто, як і в останньому прикладі, номінативні речення переплітаються з бездієслівними двоскладними, утворюючи семантичну текстову єдність. Одна з поезій Л. Костенко складається із чотирьох бездієслівних рядків, і ті номінативні речення, що входять до її складу, в образно-метафоричній формі передають цілісне уявлення про душевний стан ліричного героя: *Стихії смутку і любові. / Великий сон душі, не втілений у слові. / Гіркий міраж ілюзій і оман. / Силуети лицарів крізь туман...* (Л. Костенко). Глибинна метафора, що уособлює філософське ставлення до життя за допомогою понять зі сфери природи й мистецтва та вербалізована поруч із двоскладними номінативними реченнями, збагаченими означеннями, відображена в поезії Ю. Іздрика «Серпень»: *Серпень виходить на авансцену / і – монологи / і – реверанси / згашена рампа / темна куліса.*

Номінативні речення можуть також ускладнюватися однорідними членами, що розкривають суть узагальнювального іменника й створюють високу емоційну напругу тексту: *А це така любовна гра: / кружіння, дзеркало і промінь!* (Ю. Андрухович).

І. І. Ковтунова зазначає, що «номінативні речення являють собою нечленований предикат і, відповідно, підвищують рівень предикативності тексту. Цим самим вони виражають думку в “згущеному” вигляді, – риса, притаманна внутрішньому мовленню» (Ковтунова, 1986: 158). Лінгвісти звертають увагу на те, що поетичний текст, що містить одні предикати, без підметів і присудків, має підвищену

динамічність, у вірші гостро відчувається “енергія стискання” (Сильман, 1977). Наприклад, поезія М. Вінграновського «Баба Марта» починається з рядків *Дванадцять рублів пенсії, коза, / Синенька хата на одну кімнату*, і завершується вірш рядком *Дванадцять рублів пенсії і хата*. Ця рамкова структура з номінативних речень передає всю змістову сутність вірша, за допомогою неї виражаються наскрізні образи поезії, середина тексту тільки конкретизує й уточнює буття старенької, якість якого вже можна зрозуміти із семантики цих номінативних речень буття. Вірш Л. Костенко «Пекучий день...» теж має рамкову структуру з номінативних речень, але вони не повторюються, а навпаки – набувають антитетичних ознак, виражаючи контраст природи до грози й під час неї, причому початок вірша позначений відсутністю будь-якого руху, обважнілим від спеки спокоєм природи, що виражається відповідними іменними частинами мови й пунктуаційно трьома крапками: *Пекучий день... лісів солодка млява... / смага стежок... сонливиці левад...*, а кінець – це згущена за допомогою іменників із семантикою дії і стану та підкріплена інтонаційним знаком оклику динаміка грози: *Тремтіння віт, і жах, і насолода, / шаленство злив у білому вогні!* (Л. Костенко).

Часто номінативні речення, особливо їхнє накопичення в тексті, водночас поєднують значення номінації, предикації й емоційної оцінки: *Сива стомлена сутінь снігів, / Слід сорочий і лисячий слід* (М. Вінграновський); *Звичайна собі мить. Звичайна хата з коминном. / На росах і дощах настояний бузок* (Л. Костенко); *Венеція... Каміння і вода... / Фантазія задуманої ткалі. / Осінній вітер, Синя Борода, / рве з горобин оранжеві коралі. / І це село, і дощ, і голубок, / Венеція, і повні очі смутку* (Л. Костенко); *Ті журавлі, і їх прощальні сурми... Тих відлітань сюїта голуба...* (Л. Костенко). Емоційна оцінка зазвичай підсилюється інтонаційно та завдяки семантиці означень. Повторення однотипних синтаксичних конструкцій, оклична інтонація сприяє створенню додаткового естетичного враження: *Осінній день, осінній день, осінній! / О синій день, о синій день, о синій!* (Л. Костенко); *Світ який – мереживо казкове! / Світ який – ні краю ні кінця! / Зорі й трави, мрево світанкове, / Магія коханого лиця* (В. Симоненко). Особливо виразний такий естетичний ефект у контекстах, коли члени повторюваних номінативних речень змінюють свій порядок: *Літо бабине, бабине літо... / Серце чує осінні*

путі... / Хтось заплутав зажурені віти / в павутиння нитки золоті (В. Сосюра).

Дослідники поетичного синтаксису неодноразово звертали увагу на тенденцію до асиметрії синтаксичної організації тексту: зміну однотипних конструкцій іншими побудовами, зокрема переривання низки номінативних речень двоскладними чи односкладними дієслівними, що корелюють з усім образним ладом поезії, й усе разом створює цілісну картину буття природи в її динаміці й сприйнятті людиною: *Весняний день. Вологий вітер. Хмари. / Гримлять струмки. Ламаються льоди. / Граки в садах влаштовують базари. В полях – озера талої води. / То дощ. То сніг. То пролісків іскринки. / То перший грім. То пломінка блакить... / Усе мінливе, наче настрій жінки: / Не добре-реш, чого чекать за мить* (М. Луків).

Як справедливо зазначає Н. А. Ніколіна, «номінативні ряди, виражаючи синтаксичне значення теперішнього часу, оформлюють у композиції тексту погляд ліричного героя (героїні) й створюють образ безпосереднього сприйняття, устанавлюють перспективу зображення» (Ніколіна, 2013: 50), наприклад: *Вечірній сон. І спогади. І дощ, / колише світ розпуклого ямину. / Бездомний вітер. Спи, маленький сину, / Спи, сину мій маленький, коли хоч* (В. Стус).

Поєднання за допомогою сполучника *і* в одному семантичному відрізку тексту номінативних і двоскладних речень здатне створювати додаткові стилістичні ефекти, спрямовані на виникнення емпатії з боку читача в сприйнятті загального тону поезії. Це може бути просто опис, інформація про буттєві явища, може бути перелік і наростання чи спад подій, що відбуваються, а може бути зображення емоційного стану героя. Наприклад, у вірші Л. Костенко «Ще назва є, а річки вже немає» туга, сум за тим, що зникло, чого вже не існує, передані синтаксичними конструкціями, до складу яких увійшли й іменники та ознакові слова відповідної семантики: *І тільки стень, і тільки спека, спека, / і озерявин проблиски скупі. / І той у небі зморений лелека, / І те гніздо лелече на стовні.*

Опис художніх функцій, що здатні виконувати номінативні речення, безумовно, у цій статті тільки накреслений і далеко не вичерпаний.

Висновки

Номінативні речення в поетичному мовленні виконують особливі художні функції, оскільки їхнє нечленоване предикативне значення вирізняється на тлі інших реченневих конструкцій як сконцентроване у своєму вияві, семантично містке. Вони посідають особливе місце в поетичному синтаксисі, слугуючи цілісному вираженню форми й змісту твору, образно презентуючи картини життя.

Такі речення не тільки інформують номінативними знаками про світ реальності чи про внутрішній світ ліричного героя, а й перебирають на себе характеризувальні, оцінні функції, викликають широке коло асоціацій, сприяють виникненню емпатії в читача.

Як структурний елемент тексту вони беруть участь у створенні його композиції, займаючи сильну позицію початку твору й тим самим визначаючи хронотопні ознаки сюжету вірша, чи слугують рамковим обрамленням, можуть виявлятися і як елементи “стрічки” подій і фактів, що динамічно розвиваються чи навпаки їхній хід притишується, тобто брати участь у створенні кінематографічності сюжету.

Номінативні речення є активним чинником у творенні стилістичних фігур, зокрема композиційного кільця, гендіадису, полісиндетону, анафоричного повтору, антитези тощо.

Перспективним вважаємо подальше дослідження номінативних речень як структурних елементів номінативних рядів в українській поетичній картині світу, що визначають специфіку національної мовної картини й особливості ідіостилю окремих авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бистрова, О.** (2004). Домінантний образ і поетичний синтаксис. *Вісн. Львів. ун-ту.* Серія філологічна, 35, 49–59.
2. **Гаспаров, М. Л.** (1995). *Избранные статьи.* Москва: Наука.
3. **Голікова, О. М.** (2011). Номінативні та інфінітивні ряди в художньому тексті. (Автореф. дис... канд. філол. наук). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
4. **Іванов, В. В.** (1979). Категория определенности – неопределенности и шифтеры. В *Категория определенности – неопределенности в славянских и балканских языках* (с. 43–69). Москва: Наука.
5. **Каранська, М. У.** (1992). *Синтаксис сучасної української мови.* Київ: Либідь.
6. **Ковтунова, И. И.** (1986). *Поэтический синтаксис.* Москва: Наука.
7. **Коржак, З. З.** (2007). Вираження експресивності номінативних речень (на матеріалі сучасних українських художніх текстів). (Автореф. дис... канд. філол. наук). Івано-Франківськ: ПНУ імені Василя Стефаника.
8. **Николина, Н. А.** (2013). Номінативные предложения в композиции поэтического текста. В *Поэтическая*

грамматика. (Т. 2). (с. 38–56). Москва: ООО Изд. центр «Азбуковник». 9. **Максимов, Л. Ю.** (1975). О соотношении ассоциативных и конструктивных связей слова в стихотворной речи. В *Русский язык* (с. 68–96). Москва: Наука. 10. **Панченко, О. Н.** (1993). Номинативные и инфинитивные ряды в строе стихотворения. В *Очерки языка русской поэзии XX века. Грамматические категории. Синтаксис текста* (с. 81–100). Москва: Наука. 11. **Потебня, А. А.** (1976). *Эстетика и поэтика*. Москва: Искусство. 12. **Сильман, Т. И.** (1977). *Заметки о лирике*. Ленинград: Сов. писатель. 13. **Скоробогатова, Е. А.** (2012). *Грамматические значения и поэтические смыслы: поэтический потенциал русской грамматики (морфологические категории и лексико-грамматические разряды имени)*. Харьков: НТМТ. 14. **Сущинська, І. М.** (2000). Структурно-функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові. (Дис. ... канд. філол. наук). Донецьк: ДонНУ. 15. **Шерех, Ю.** (1947). *До генези називного речення*. Мюнхен: б. в.

ДЖЕРЕЛА

1. **Костенко, Ліна** (2012). *Триста поезій. Вибране*. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА.

REFERENCES

1. **Bystrova, O.** (2004). Dominantnyi obraz i poetychnyi syntaksys [Dominant image and poetic syntax]. *Visn. Lviv. un-tu. Serii filolohichna – Bulletin of Lviv University. Philological series*, 35, 49–59 [in Ukrainian]. 2. **Gasparov, M. L.** (1995). *Izbrannye stat'i [Featured Articles]*. Moskva: Nauka [in Russian]. 3. **Holikova, O. M.** (2011). Nominatyvni ta infinityvni riady v khudozhnomu teksti [Nominative and infinitive series in an artistic text]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody [in Ukrainian]. 4. **Ivanov, V. V.** (1979). Kategoria opredelennosti – neopredelennosti i shiftery [Category of Certainty – Uncertainties and Shifters]. In *Kategoria opredelennosti – neopredelennosti v slavianskikh i balkanskikh yazykakh – The category of certainty – indefiniteness in Slavic and Balkan languages* (pp. 43–69). Moskva: Nauka [in Russian]. 5. **Karanska, M. U.** (1992). *Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy [Syntax of the modern Ukrainian language]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian]. 6. **Kovtunova, I. I.** (1986). *Poe'ticheskij sintaksis [Poetic Syntax]*. Moskva: Nauka [in Russian]. 7. **Korzhak, Z. Z.** (2007). Vyrashennia ekspresyvnykh nominatyvnykh rechen (na materialy suchasnykh ukrainskykh khudozhnykh tekstiv) [Expression of expressiveness of nominative sentences (on the material of modern Ukrainian literary texts)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk: PNU imeni Vasylia Stefanyka [in Ukrainian]. 8. **Nikolina, N. A.** (2013). Nominativnye predlozheniya v kompozicii poe'ticheskogo teksta [Nominative sentences in the composition of a poetic text]. In *Poe'ticheskaya grammatika – Poetic grammar*. (Vol. 2). (pp. 38–56). Moskva: ООО Изд. центр «Азбуковник» [in Russian]. 9. **Maksimov, L. Iu.** (1975). O sootnoshenii asociativnykh i konstruktivnykh svyazey slova v stixotvornoj rechi [On the correlation of associative and constructive connections of the word in poetic speech]. In *Русский язык – Russian language* (pp. 68–96). Moskva: Nauka [in Russian]. 10. **Panchenko, O. N.** (1993). Nominativnye i infinitivnye ryady v stroe stixotvoreniya [Nominative and infinitive series in the structure of a poem]. In *Ocherki yazyka russkoj poezii XX veka. Grammaticheskie kategorii. Sintaksis teksta – Essays on the language of Russian poetry of the twentieth century. Grammar categories. Text syntax* (pp. 81–100). Moskva:

Nauka [in Russian]. 11. **Potebnya, A. A.** (1976). *E'stetika i poe'tika [Aesthetics and poetics]*. Moskva: Iskusstvo [in Russian]. 12. **Sil'man, T. I.** (1977). *Zametki o lirike [Lyric Notes]*. Leningrad: Sov. pisatel' [in Russian]. 13. **Skorobogatova, E. A.** (2012). *Grammaticheskie znacheniya i poe'ticheskie smysly: poe'ticheskij potencial russoj grammatiki (morfologicheskie kategorii i leksiko-grammaticheskie razryady imeni) [Grammatical meanings and poetic meanings: the poetic potential of Russian grammar (morphological categories and lexical and grammatical categories of a name)]*. Kharkov: NTMT [in Russian]. 14. **Sushynska, I. M.** (2000). *Strukturno-funktsionalni riznovydy nominatyvnykh rechen u suchasnyj ukrainskij movi [Structural and functional varieties of nominative sentences in the modern Ukrainian language]*. *Candidate's thesis*. Donetsk: DonNU [in Ukrainian]. 15. **Sherekh, Yu.** (1947). *Do henezy nazyvnoho rechennia [To the genesis of the nominal sentence]*. Miunkhen: b. v. [in Ukrainian].

SOURCES

1. **Kostenko, Lina** (2012). *Trysta poezii. Vybrane [Three hundred poems. Favorites]*. Kyiv: A-BA-BA-NA-LA-MA-HA [in Ukrainian].

Олексенко Олена Андріївна – кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; вул. Валентинівська, 2, Харків, 61168, Україна.

Tel.: +38-097-289-68-46

E-mail: oleksenkoolena@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-6541-8040>

Oleksenko Olena Andriivna – Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Full Professor, Professor at the Department of Ukrainian Language, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; 2 Valentynivska Str., Kharkiv, 61168, Ukraine.

Надійшла до редакції 19 березня 2022 року

CITATION

ДСТУ **8302:2015**: Олексенко О. А. Художня функція номінативних речень в українському поетичному мовленні. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2022. Вип. 56. С. 283–294. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.56.21>

APA: Олексенко, О. А. (2022). Художня функція номінативних речень в українському поетичному мовленні. *Лінгвістичні дослідження*, 56, 283–294. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.56.21>

Маленко О. О. Комунікація як складник професійного іміджу: проблеми успішності / неуспішності	219
Швелідзе Л. Д. Реалізація конфліктної взаємодії в коментарях користувачів українського сегменту соцмережі Facebook.....	235

ЛІНГВОПОЕТИКА. ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЯ. ОНОМАСТИКА

Skorobohatova O. O., Stepanchenko I. I., Orobinska M. V. Paradigmatic System of Grammatical Units (Based on Poetic Text Analysis)	244
Калініченко В. І. Мілітіпсевдоніми як особливий вид антропонімів у вітчизняних лінгвістичних студіях	256
Крехно Т. І., Кордулян М. І., Жукова А. І. Лінгвокогнітивна репрезентація концепту ПРАЦЯ в говірках Центральної Слобожанщини (на матеріалі текстів Куп'ящини).....	268
Олексенко О. А. Художня функція номінативних речень в українському поетичному мовленні	283
Омельченко А. Г. Семантика імператива в поетичному мовленні Ліни Костенко	295
Скидан М. С. Мовний образ простору в оповіданні М. Вінграновського «Первінка».....	306
Янчура Д. Українська ономастична школа в Польщі: аспектуальний огляд проблеми.....	318

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Зосімова О. В., Лисянська Ю. С. Відтворення культурно маркованої лексики в англомовному перекладі повісті Марка Вовчка «Інститутка».....	339
Карпенко Н. А. Особливості відтворення прагматики рекламних слоганів в англо-українському перекладі	351
Міняйло Н. В., Баласанян О. Д. Художньо-образна мариністика в українськомовних перекладах творів Ернеста Гемінгвея.....	360

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Папіш В. А. Модерні посібники із психолінгвістики в Україні: інтерпретація переваг і недоліків.....	371
Тележкіна О. О., Голтвеницька М. В. Застосування елементів STREAM-технології на заняттях з української мови.....	388

РЕЦЕНЗІЇ

Шумицька Г. В. Про харківську «Полігранну філологію без кордонів» з Ужгорода: добре В'ЄДНО	405
Відомості про авторів.....	410
Інформаційний лист.....	413